

EGY VIDÉKI HETILAP, A „TOKAJ-HEGYALJA” POLITIKAI SZEMLÉLETÉNEK MÓDOSULÁSAI 1914-BEN

FALUSSY JÓZSEF

1893. jan. 1-én új sajtótermék jelenik meg Zemplén megyében, Szerencsen, *Zemplén-Hegyalja* néven, mint „Társadalmi–közgazdasági–szépirodalmi hetilap”. Alapítói: Simon József, szerencsi nyomdatulajdonos, Hézsér Emil tállyai református lelkész és Horváth Sándor publicista (1895-től szerkesztője is a lapnak). Irányvonalát a következőképpen határozzák meg: „Lapunk független, páratlan mindenkivel és minden iránnyal szemben. . . az igazt és gonoszt kíméletlenül ostorozó . . . Az iparosok érdekeit minden körülmények közt megvédjük és tehetségünk szerint előmozdítjuk.”¹

A *Tokaj-Hegyalja*² elnevezés 1894. január 25-től kezdődően szerepel az első oldalon. Alcím: Ezelőtt: Zemplén-Hegyalja. — „Társadalmi, közgazdasági, szépirodalmi hetilap”. Kiadó tulajdonos Simon József, felelős szerkesztő Péch Ferenc, főmunkatárs dr. Krötzer László. Szerkesztőség és kiadóhivatal, Szerencsen.

Megindulástól kezdve szinte kizárólag helyi jellegű, érdekű eseményeket, híreket közöl. Társadalmi tekintetben bírálja a környékbeli vagy helyi birtokos és hivatalos viselő dzsentri életvitelt. Gazdaságpolitikai cikkei pedig élesen világítanak rá a tájegység súlyosbodó gazdasági problémáira. 1896, a millennium éve az, amikor a lap kilép — új rovatával — a szűkebb partikuláris keretek közül, 1. „Országgyűlés” c. rovat. A „Tisztelt Ház” vitái helyet kapnak a hasábkon ugyanúgy, mint az országos ünnepségekről átvett tudósítások. 1898-tól kibővül az alcím: „Szólészeti- társadalmi, közgazdasági, szépirodalmi hetilap”. Ez egyben jelzi is, hogy milyen kiemelt jelentőséget tulajdonítottak a szerkesztők a filoxéra vérs és az utána kialakuló újratelepítés gondoljait ábrázolásának, megfogalmazásának.

1901 ismét a változás éve. Ezelőtt: Zemplén-Hegyalja — eltűnik a lap első oldaláról, de az alcím ismét változik: „Szólészeti, társadalmi és vegyes tartalmú hetilap.” Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: Simon József. 1907-től azonban a „T-H” szakít eddigi meglehetősen politikamentes irányvonalával. „Politikai Újság”-ként jelenik meg, Főszerkesztő: dr. Szilva Béla szerencsi, felelős szerkesztő: Simon József, társszerkesztő Abaujszántóról: dr. Stessel Szilárd, társszerkesztő Tokajból: dr. Szécsén Vilmos „Hogy eddig a tokaj-hegyaljai borvidéknek s közelebbbről az alsózempléni járásnak politikai újság-

1. „Zemplén-Hegyalja”, 1894. II. évfolyam, 1., 2. oldal. Nem véletlen az 1894-es évszám, hiszen az első, 1893-as évfolyam nem áll rendelkezésünkre, s még az Országos Széchenyi Könyvtárban sem található a lap évfolyamai, mert az a részleg 1944–45-ben leégett. Tehát csak Szerencsen a Zempléni Múzeum tulajdonában vannak meg a következő évfolyamok: 1894., 1895., 1896., 1898., 1899., 1900., 1901., 1906., 1907., 1908., 1909., 1914. és 1915.

2. „Tokaj-Hegyalja”, továbbiakban „T-H.”

ja nem volt, ez kétségtelen káros dolog, mert csupán politikai újság képes arra, hogy közérdekeknek komoly, számottevő képviselője legyen. A „T-H” politikája 48-as függetlenségi leend.”³

A lap – mint az első idézetben is olvasható – a helyi kispolgárság, ezen belül a kisiparosok érdekeit volt hivatva képviselni, világnézetét tükrözni. Már az 1906-os – különösen a második félévi példányokban nyomon követhetjük a felgyorsult országos politikai eseményeket, értékelésüket és azok helyi hatásait, lecsapódásait. Mint politikai hetilapra az jellemző, hogy 1907-től a híranyag kb. egynegyedét – egyharmadát politikai jellegű hírek, magyarázatok foglalják el. „Harcos koalíciós” szellemben, néhol átvéve egyes nagy példányszámú budapesti folyóirat közléseit.

Azonban a hetilap szerkesztői továbbra sem feledkeztek meg arról, hogy híven tükrözve politikai hovatartozásukat, életvitelüket és világnézetüket – a lap folyamatosságát bizonyítandó – a helyi és környékbeli kispolgárság, kisiparosság szószólója legyen. Viszonyulásukat pl. a szocializmus eszméihez, a szocializmushoz érdekesen fejezi ki Simon József cikkkrészlete: „A szocializmus . . . ? Nem egyéb, mint olyan társadalmi mozgalom, melyben az ún. nép, a munkás, a földművelő, vagy a negyedik, a legalsó osztály törekszik uralomra. Mint minden társadalmi törekvés, ez is teljesen jogosult . . . Ezt . . . semmiféle emberi hatalom nem állíthatja meg. A szocializmusnak tehát jövője van. De fontos kérdés, hogy egyelőre lesznek-e nagyobb sikerei? . . .”⁴

A századforduló és a XX. sz. első évtizedének egyik legnagyobb problémája a kivándorlás volt. Ezek és tízezrek hajóztak át évtizedeken keresztül az Atlanti-óceánon. „A felvidéki tótság minden ellenőrzés dacára hihetetlen arányban vándorol ki Amerikába. Akik künn vannak, szorgalmasan küldik itthonmaradt övéiknek a pénzt.”⁵ „Máramaros megyéből írják, hogy ott nemcsak a vermek, hanem a nép gyomra is üres . . . terjed a kivándorlási mozgalom.”⁶ Ti. a kivándorlás legnagyobb részben ÉK-Magyarország szlovák és ruthén lakosságát érintette. De: „A vándorlási hullám Szerencset és környékét is elérte” . . .⁷

Hogy a hatalomra jutott koalíciós kormányzat sem változtatott az elnyomó nemzetiségpolitikán azt bizonyítja a Tokaj-Hegyalja hangvétele, amely „tüllicítál”: „A nemzetségek a magyar állam ezen esküdt ellenségei fokozottabb mértékben aktivitásra léptek és programjuk . . . hirdeti az államellenes tendenciák megvalósítását. Nos ezen törekvéseknek véget kell vetnünk. Fel kell vennünk a küzdelmet jogi önállóságunkért és függetlenségünkért.”⁸ A koalíció bukását ill. az ún. átmeneti állapotot rezignáltan veszi tudomásul a lap. „Mélyen elszomorít, hogy a függetlenségi párt reményeinknek és várakozásainknak messze mögötte maradt.”⁹

Nem sokkal a kormány bukása után következett be a Függetlenségi Párt kettészakadása Kossuth Ferenc és Justh Gyula követői között. Az összeütközés az önálló nemzeti

3. „T-H.” 1906. 48.

4. „T-H.” 1906. 35.

5. „T-H.” 1894. 7.

6. „T-H.” 1899. 47.

7. „T-H.” 1901. 32.

8. „T-H.” 1906. 22.

9. „T-H.” 1908. 47.

bank kérdésében robbant ki. A „T-H” így kommentál: . . . „a fanatizált függetlenségiakat Kossuth Ferenc bölcsessége és hazafisága nem tudja meggyőzni . . . Kossuth Ferenc tehát pártjában megbukott, s híveivel együtt kilépett a függetlenségi pártból, majd megalakította a 48-as függetlenségi „Kossuth” pártot.”¹⁰ A hetilap a továbbiakban ezt az „új” pártalakulatot támogatja. Magyarázatul szolgálhat erre az, hogy Kossuth Lajosnak, a Kossuth-kultusznak – széles néprétegekben – régi hagyományai, igen élénken éltek e vidéken. A Kossuth név még mindig varázslatosan vonzónak bizonyult. A gyenge utód ezt az apjától örökölt rajongó hagyománytiszteletet használta fel politikai manővereihez, sakkhúzásaihoz. Régebben, 1894-ben látogatást itt tett Monokon és Szerencsen, s ennek óriási visszhangja volt a környéken. E két tényező aztán hosszú évekre biztosította Szerencs és környéke lakóinak támogatását, szavazatát pártja számára.

A magyar uralkodó osztály a századfordulótól kezdve, túl az 1890-es évek lezáratlan s belpolitikai problémáin, a fennálló struktúra változatlan magatartását kívánta, amihez Németországban találta meg külpolitikájában is a partnert. A Monarchia nagyhatalmi állását – a politikai vezető körök szerint – csak ez a szövetség biztosította. Ebből a felfogásból következett a Monarchia balkáni terjeszkedése gazdaságilag, politikailag egyaránt. Ezekbe a politikai törekvésekbe illeszkedett bele Bosznia-Hercegovina annexiója is. A magyar sajtó szinte teljes egészében helyeselte, sovinszta hangulatkeltésével bátorította az akciót. A hetilap némiképpen mérsékeltébb álláspontot foglalt el ebben a kérdésben. „Az annexiót proklamáló királyi kézirat, amely nem csupán a berlini egyezményből eredt, az ideiglenes állapotokat véglegesíti, de a koronázási hitlevélre való hivatkozással fenntartja és megerősíti Magyarországnak ezen két történelmi tartományhoz való jogát is. . . . Az annexió előreláthatólag nem fog nemzetközi bonyodalmakat okozni.”¹¹ Ez a remény azonban nem vált valóra. Az annexió csak egy láncszeme volt a világháborút megelőző eseményeknek. Egész Európa a háborús erőtesztések utolsó szakaszába érkezett. „Puskaporos a levegő. A lapok telis-tele vannak háborús hírekkel. A tőzsdén nagy pánik dül – semmi bizonyosságot nem tudunk. Egy általános kontinentális fegyverkezés zöreje riasztja egész Európát. A magyar társadalom izgatottan várja a jövőt.”¹² A különböző hatalmak felkészültségének eltérő foka miatt azonban ez a „jövő” – egy ürügyet felhasználva – „csak” 1914-ben következett be.

„Bármilyen sajtótörténeti témáról van szó, a kutatás kiindulópontja a kutatandó sajtóorgánumnak, mint sajtóintézménynek meghatározása és elemzése.”¹³ Megvizsgáltuk a hetilap indulásának körülményeit, nevének változását, s annak megokolását. Ismeretesek a személyek akik elindították majd azok nevei, akik a működés jelzett időszakában a munkatársi gárda vezető személyiségei voltak. Bemutattuk, hogy milyen társadalmi osztály ill. rétegekhez szólt, s jutott el a Tokaj-Hegyalja. Szót ejtettünk a lap politikai, gazdasági, szociális (ista) és nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó cikkeiről és végül a „T-H” (1908–09-ben) kialakult politikai irányvonaláról. Mindezt vázlatosan, a lényegesebb ese-

10. „T-H.” 1909. 47.

11. „T-H.” 1908. 41.

12. „T-H.” 1909. 10.

13. Márkus L., A legújabb magyar sajtótörténet-írás módszertanáról Századok, 1979/5. (884–902.), 892. A hetilap társadalmi, gazdasági és kulturális változásokkal foglalkozó anyagát egy következő közlemény keretében vizsgáljuk meg.

mények, tendenciák-csomópontjait keresve tettük. Annak érdekében hogy némi – részleges – betekintést nyerjünk egy vidéki hetilap eddigi (1893/4–1913/14) általánosan értelmezett tevékenységéről.

A továbbiakban a hetilap „politikai jellegét” megragadva – próbálunk képet rajzolni arról, három csomópont közé csoportosítva, hogy a történeti mozgást láttatva, milyen változások történtek a lap „függetlenségi” – politikai vonalvezetésében.

„Az 1913. esztendő mérlege. Fiaink elszenvették egy véres háború minden gyötrelmét, anélkül, hogy legalább győztes babérokat arattak volna. . . . Az 1913-as év fekete temetője lett országunk jólétének, alkotmányának, önállóságának. Világosan megismerehettük tartományi mivoltunkat, érezhettük az osztrák helytartó gr. Tisza despotikus kormányzását. Az osztrák birodalom érdekében kihúzták fejünk alól a párnát, hogy fiainkat nyakig fegyverben tartva fenyegetse meg . . . a jogos szabadságukat kivívó balkáni népeket. Egy esetleges új tartományokat hódítani akaró háború miatti félelem megakasztotta a zsenge magyar kereskedelem és ipar gyöngye vérkeringését. A kivándorlás hirtelen arányokat ért el egyes vidékeken. Hiába lépett életbe az új kivándorlási törvény – a magyar földek és gyárak proletárjai a legfurfangosabb módon igyekeznek menekülni ebből az országból. Politikai pártjaink még mindig a régi gravamenes magyar politika meddő útjain járnak. Még mindig a sérelmek politikája a gazdaságfejlesztő, kultúrterjesztő politika helyett. Bár el kell, hogy ismerjük, hogy a magyar ellenzék az év utolsó hónapjaiban megemberelte magát és igen becsületes, igen elszánt, igen nívós kritikának vetette alá a munkapárt hazafiatlan és az országgyűlést egy tartományi gyűlés színvonalára süllyesztő politikáját azonban még mindig nélkülözzük a 48-as ellenzéki politika valódi lendületét, mindent feláldozó elszántságát, . . . mióta Károlyi Mihály gróf nagy koncepciójú alakja került előtérbe, már sok szép dolgot tapasztaltunk, de még mindig hiányzanak politikánkból azok a Rákóczi és Kossuthékra emlékeztető heroizmusok.”¹⁴ S, hogy Tisza folytatni kívánja ezt a nemzetvesztő politikát arra újévi beszéde is rávilágít. Rövid tartalmi ismertetésben a következőket közli a „T-H”: „A maga henegező modorában szólta le az ellenzék, s egész nemzeti küzdelmünket. Reméli, hogy az újonc létszám újabb felemelését mielőbb sikerül keresztül vinni. A választókerületek új beosztásánál arra fog ügyelni, hogy a nemzeti jogegyenlőséget le ne rontsa. Ennyi elég. Nemzeti munka mindenben a nemzet rovására. Valódi Tisza program!”¹⁵

Az 1914-es esztendő politikai eseményeinek vizsgálatát három szakaszban végezzük. Az első: az év kezdetétől a trónörökös pár meggyilkolásáig. 2. Az I. vh. kitörésének közvetlen előzményei és a háború megindulása. 3. A világháború első évének értékelése.

Az első időszak 1914. jan. 4. és június 28 között történeteket foglalja magába. A megjelent 26 számból 20 az, amiben vizsgálódásunkhoz tartozó anyag található. Tehát: diplomáciai hírek, illetve kifejezetten az ellenzék tevékenységére vonatkozó adatok. A két lap (azaz négy oldal) terjedelmű hetilapban a fent említett három témakör átlagosan 1 oldal – vagy annál valamivel több – terjedelmet foglal el. A többit a megyei vagy helyi közigazgatás, Szerencs és környékének (Hegyaljának) gazdasági és vegyes hírei valamint a hirdetések teszik ki.

14. „T-H.” 1914. 1.

15. „T-H.” 1914. 1.

Külpolitikai – diplomáciai cikkek, elemzések viszonylag kevés számban találhatók, ha az 1913-as év értékelését is beleszámítjuk, hat esetben. „M. E.”, „V. A.” Várady András neve alatt 1. „Felosztanak”; „E napokban”; Magyarország területi egységének megőrzése a domináns elem, s felbukkan ennek kapcsán erős román- és oroszellenesség. Ugyanebbe a vonatkozásba tartozik a román hadikészülődéseket, hadseregük átszervezését, modernizálását ismertető 9 soros közlés is. A Monarchia hibás balkáni politikáját egy esetben az albán kérdéssel kapcsolatban elemzik. „Fejedelmi találkozók” címszó alatt a két téma együttes felvetésére kerül sor: Vilmos német császár és Ferenc Ferdinánd a monarchia trónörökösének találkozója és a készülődő másik – az orosz és román uralkodó. „Magyarországra nézve mindkettő igen jelentős, s következményeiben nagy hangsúlyú”.¹⁶ de az ellenzék sorainak tömörítését javasolja, hogy kormányképesse váljon, s ebben látja az ország védelmi képességének megnövelését. (Nem, Tirpitz admirális azon kijelentésében, melyben a Monarchia tengeri erejének megnövelésére tett javaslatot, hogy „egyenrangú tengeri hatalommá” váljék. „Knopistban” aligha esett szó a magyarországi oláh veszedelemről, melyet kétségteljesen az orosz–román politika külső megnyilvánulásának kell tekintenünk. Nem igen került szóba Erdély és általában a délkeleti határ erősítése.”¹⁷ A „hatalmas orosz medve” és a kis román hiéna” elnevezés is világossá teszi, hogy az egész kérdéskör megítélésében a kormány és az ellenzék véleménye szinte semmi- ben nem különbözött egymástól. Sőt a belpolitikai események tárgyalásánál láthatjuk, hogy még Tiszát is engedékenynek tartották.

A belpolitikai események ismertetése az első szakasz 20 számából 15-ben található meg. Jelentős teret foglal el az országgyűlési események tárgyalása (a Tisza-kormány alkalmatlanságának bizonyítása). Szinte ugyanennyi cikk elemzi, ellenzi Tisza István és a román nemzetiségi politikusok – végül megfeneklett – tárgyalásait. Címoldalra kerül I-1 hír erejéig. Horvátország, a kivándorlás, a hadsereg is.

A felsőház és képviselőház 1913-as utolsó jelentősebb tevékenysége az indennitas megszavazása volt az új év első két hónapjára. A magyar parlamentben már különösen 1912 óta nagyon elszaporodnak a botrányok. Ízelítőül egyet 1914-ből. Érdekes helyi vonatkozása az ügynek, hogy a kiindulópont Bernáth Béla, a mádi kerület képviselőjének beszéde volt, melyben a készülő új sajtótörvényt, a választótörvényt és az esküdtzék reformját bírálta. A vita kiszélesedett, továbbgyűrűzött, s gr. Apponyi Albert emelt szót a képviselők indokolatlan kizárása miatt. Majd gr. Andrássy Gyula kért szót, de a Ház elnöke ezt megtagadta, majd az engedély nélkül felszólalót a palotaőrökkel távolíttatta el. Ehhez kapcsolódik „V. A.” következő számbeli cikke: „A nép és a parlament” címen. A kiegyezés után a „nép” figyelemmel kísérte a képviselőházban történt dolgokat, s várta a nép képviselőitől sorsának jobbrafordulását. De hiába várt. Pártok jöttek-mentek, megszűntek, újjáalakultak, de semmi sem változott. Elvek harca helyett személyes torzsalkodások, harcok helyévé vált a parlament. „A jelenlegi képviselőknek csak igen elenyésző kisebbsége érzi át, csak hivatását és rendelkezik azzal a képességgel, hogy mandátumát méltóképpen viselje. Mert a képviselőházban élő urak nagyrésze a szó szoros értelmében műveletlen, teljesen járatlan a hivatása által megkövetelt modern közgazdasági, állampolgári, a kor színvonalának megfelelő kulturális műveltségben.”¹⁸

16. „T-H.” 1914. 24.

17. „T-H.” 1914. 24.

18. „T-H.” 1914. 5.

„Agyonreformált már a munkapárti uralom . . . mindent” Magyarországon, természetesen gondosan szem előtt tartva az uralkodó osztály és saját érdekeit.

A vármegyerendszer reformja szintén a Tisza-kormány illetve a Munkapárt programjában szerepelt. Az ellenzék természetesen nagy felhördüléssel fogadta azt az elképzelést, hogy a megyei tisztikar ezentúl kinevezett, a kormánytól függő legyen. „Ezer év óta a vármegye szó hallatára mindig olyan képzet alakult ki bennünk, hogy az egy független kormányzati szerv . . .”¹⁹ S ezt a megyei önkormányzatot igyekezett a kormány a fent vázolt elképzelés szerint felszámolni, engedelmes eszközzé tenni. . . . „létrejön a XX. század fából vaskarikája: az állami vármegye.”²⁰ Ez a téma többször visszatér 1914 tavaszán, nyarán a lap hasábjain.

A magyarországi nemzetiségi kérdés kül- és belpolitikai fontosságából Tisza már 1913 végére sokat felismert. 1913. október végén, november elején próbált egyezkedni a Román Nemzeti Párt néhány vezető tagjával (Braniste, Mihai, Maniu). A magyar kormányfő csak kisebb jelentőségű, egyházi, iskolai engedményre lett volna hajlandó esetleg gazdasági engedményekre. A román követelések azonban ennél sokkal szélesebb kört öleltek fel. A vélemények azonban annyira különbözőek voltak, hogy megegyezésről szó sem lehetett. A magyar egyházi vezetők egy része, pl. Miklóssy, a hajdúdorogi gör. kat. egyházmegye első püspöke is elítélte a „Tisza féle román paktum”-ot.²¹

Az 1914. jan. 31.–febr. 17. között tovább folytatott tárgyalások sem vezettek eredményre. Jellemző, hogy a Tiszához közelálló gr. Bethlen István (a Horthy-korszak későbbi miniszterelnöke) is parlamenti felszólalásában megkérdőjelezte a miniszterelnök román politikájának helyességét.

Az egyre jobban erősödő délszláv mozgalmak elszakadási törekvések ellenében Tiszák a rendkívüli állapot, a katonai erő bevetésével válaszoltak. 1913 végére azonban nyilvánvalóvá vált e politika sikertelensége. A „normális viszonyok” helyreállítása Horvátországban is szükségessé vált. A novembertől decemberig tartó tanácskozássorozat után br. Skerlecz Iván került a báni székbe. A decemberi választásokon győztes szerb-horvát koalíció pedig vállalta a pénzügyi terheket, az alkotmányos szabadságjogokat visszaállították. Mind a megegyezés, mind a választások lezajlása, valamint az 1907 évi vasúti törvény módosítása a magyar vasutasok hazahívása megtalálhatóak voltak a „T-H.” cikkeiben. A megegyezést a Tisza gyengeségének tudva be.

Ami érdekes, hogy a viszonylagos közelségben lezajló máramarosi ruthén perről, lefolyásáról, az ítéletről egyetlen hír sem található a lapban. (S nem szerepel Tisza jan. 18-i zágrábi látogatása sem.)

„Függetlenségi hírek.” A kül- és belpolitika eseményei után harmadikként kifejezetten a függetlenségi párttal kapcsolatos események következzenek. Mint már utaltunk rá a „T-H.” független” jellegénél fogva az 1914 előtti évfolyamaiban meglehetősen bő teret szentelt ezen politikai irányzatnak és jeles képviselőinek. Arról is szó esett, hogy a koalíció felbomlásakor, a függetlenségi párt kettészakadása után a Kossuth Ferenc vezette szárny politikai irányvonalát követték. Meglepő azonban, hogy a párt konkrét politikai programjának részletes kifejtése, értékelése nem található a lap hasábjain. Ez magyaráz-

19. „T-H.” 1914. 26.

20. „T-H.” 1914. 26.

21. „T-H.” 1914. 3.

ható részben azzal, hogy néhány évfolyam a világháború előttről hiányzik, de valószínűbb, hogy a szerkesztők meglegedtek a botrányszagú parlamenti tudósítások „kiemelkedő” függetlenségi szereplőivel és cselekedeteik tálalásaival. Ez így történt 1914-ben is (a háború kezdetéig).

Első számában ugyan híradást közöl egy új laptárs megindulásáról, „. . . Új Nemzedék” címmel új politikai, szépirodalmi és közgazdasági hetilap jelent meg . . . szerkesztője dr. Milotay István, a Pesti Hirlap volt . . . munkatársa²². A szerkesztőség beköszöntője szerint: pártoktól független, a demokratikus haladás eszméjét és a magyarság érdekeit szolgálja. Megfigyelhetjük kik nyilvánítottak véleményt a lap számára: gr. Andrássy Gyula, Justh Gyula, gr. Károlyi Mihály és Garami Ernő. Különösen az első három személyt véve figyelembe, az „Új Nemzedék” politikai profilja eléggé behatárolható. A háború első évében inkább Károlyi Mihályhoz áll legközelebb.

A háború kitöréséig a számunkra érdekes 20 szám közül 10-ben található a függetlenségekkel kapcsolatos híryanag. A Kossuth névhez, így Kossuth Ferenchez való kötődés magyarázza, hogy az ő személyével foglalkoznak legtöbbet, ötször. Ezt azonban magyarázhatja Kossuth Ferenc egyre súlyosbodó betegsége, majd halála is. Január 12-i házasságkötéséről özv. gr. Benyovszky Sándornéval tudósítanak egy rövid hírben, de már ott a jelző, „nagybeteg”. Május 10-én: „Kossuth állapota válságos. Ereje egyre fogytán . . .”²³ Egy hét múlva: „K. F. haláltusája. . . Apotikus álomban, sokszor öntudatlanul fekszik. Kezelő orvosai már egyáltalán nem bíznak felépülésében. – Higyjünk azonban az Isten erős ujjában, hátha mégis megtartja őt ezen árva haza javára.”²⁴

A *Tokaj-Hegyalja* pünkösdi száma nem sok örömhírt tartalmazott. (ero) szignó alatt jelent meg a vezércikk „A nemzet pünkösdje” címen, amelyben a cikkíró Kossuth Ferenc halála ürügyén végigtekint a nemzet történetén és kijelöli helyét történelmünk nagyjai között. Ezt követi a második lapon – gyászkeretben – az elhunyt életútját végigkövető lírai nekrológ. Majd pontos évszámokkal, adatokkal – némiképpen szárazon – a politikai pálya fölvezetése. Ezután a rövid, tömör háromsoros hír a halál tényéről (1914. május 25. reggel 4 óra). Az Országos Egyesült Függetlenségi és 48-as párt által kiadott gyászjelentés szövege, aláírás: gr. Károlyi Mihály és gr. Apponyi Albert. Végül a temetés teljes egészéről írt tudósítás. „A temetés menetében és az utcák forgalmában résztvettek számát – katonai becslés szerint – 180–200 ezer főre becsülik.”²⁵ A cikkek, tudósítások terjedelme a hat oldalas összterjedelemből kettőt tett ki.

Még Kossuth Ferenc halála előtt történik némi „nyitás” az ellenzék más kiemelkedő személyisége felé, amikor az „Egy év” c. cikk írója (aláírás nélkül) az 1915-ös készülő parlamenti választások esélyeit elemezve arra jut, hogy: „Tisztességet a politikában, tisztességet a társadalomban . . .” „Magyarország élni akar, s ezért vágyik sóvárgással a tisztesség politikája után, mely ez időszert elsősorban a gróf Andrássy Gyula politikája, . . . programja.”²⁶

22. „T-H.” 1914. 1.

23. „T-H.” 1914. 19.

24. „T-H.” 1914. 20.

25. „T-H.” 1914. 22.

26. „T-H.” 1914. 17. Ez magyarázható Kossuth Ferenc – beteg voltából adódó – politikai visszahúzódásával, a függetlenségek nem egységes szervezetével és ezekből következően Andrássy tekintélynövekedésével.

Károlyi Mihály személye, politikai elképzelései csak június elején kerülnek – a lap szemüvegén keresztül – előtérbe. Nincs hír a „T-H.”-ban arról, hogy a Kossuth Ferenc halálát követő napokban május 28-án, a szintén betegeskedő Justh Gyula helyébe a függetlenségek élére Károlyi kerül. Második amerikai útjára való előkészületek megtörténtét emelik ki, valamint a kíséretében levő 15 képviselő közül néhány tekintélyesebbnek nevét pl. Barabás Béla, Beck Lajos, Búza Barna stb. Június 24-i indulásáról lelkes hangú cikkben emlékezik meg a lap. Programjáról: „A leggazdagabb magyar földesurak egyike mondja ki elsőnek a jelszót: földet, jogot és kenyeret a népnek!” S ez nem futó frázis. Károlyi . . .” a karriernek hihetetlen nagy perspektívájú és óriási kontrasztú útjait futotta meg az Omge elnökségétől, egészen a függetlenségi vezérségig, az agrár főnemestől egészen a progresszív irány rendíthetetlen harcosáig.”²⁷ Most úticélja, hogy a tengerentúli magyarság és az óhazabeliek közt teremtsen élő, eleven kapcsolatot. S mire visszajön: „Ötvenezer hold birtokát parcelláztatja, fölapróztatja és földet, kenyeret, jobb életet ad a magyar népnek. . . . Károlyi Mihály saját magán a saját pénzén az egész vagyonán keresztül mutat példát arra, hogyan kell birtokpolitikát folytatni. Ilyen a függetlenségi párt vezére és ilyen az ő programja . . .”²⁸ A jelzett lapszám cikke és az idézet, egyébként Károlyi ceglédi beszédének legfontosabb gondolatait tartalmazta.

Vizsgálódásaink második szakaszában a trónörökös halálától kb. 1914. augusztus végéig terjedő időszakot tekintjük át, ami rövidege, de felgyorsult, drámai eseményeket tartalmazó volta miatt külön egységként értékelhető – mint általában a politikai irányvonalának történetében. Átmenet ez a reménytelen békekezdeményezések és a valóságos háborús törekvések között.

Nézzük először az egyetemes és a magyar történelem állásfoglalását, idézetekben. Galántai:²⁹ A Monarchia vezetői látták „a béke feltétlen pusztulást eredményez, de a háború megmenekülést hozhat.” A. P. Taylor szerint:³⁰ „1914-ben Ausztria–Magyarország volt az egyetlen nagyhatalom, mely elképzelhetően semmit sem nyerhetett a háborútól, és mégis a nagyhatalmak között egyedül ő hajlott tudatosan a háborúra.”

Milyenek voltak az első reagálások Ausztriában, Magyarországon? Bécs: Conrad vezérkari főnök: hadüzenet, azonnali csapás utána diplomácia; Ferenc József: először ismerni kell a német álláspontot; Bechtold külügyminiszter: valahol a kettő között.

Magyarország, a kormánypárt, Tisza István miniszterelnök; „. . . a szarajevói merénylet után eszem ágában sem volt azt hinni, hogy ebből a háborúnak kell következnie.”³¹ Ti. Tisza álláspontjának kulcskérdése Románia semlegesítése, az Erdély megtámasztásától való félelem, ill. Bulgária hadbalépése a központi hatalmak oldalán – Románia ellensúlyozására – de ez a bolgár hadsereg a második balkáni veszített háborújából adódó kimerültsége miatt „pillanatnyilag” nem volt lehetséges. Ezért: „Tisza a háború ellen van, romániai betöréstől tart Erdélyben.”³²

27. „T-H.” 1914. 26. – június 28. (!);

28. „T-H.” 1914. 26.

29. Galántai J., Magyarország az első világháborúban. Budapest 1974. 84.

30. Galántai J., i. m. 85.

31. 1914. június 30., Galántai J., i. m. 100.

32. Galántai J., i. m. 101.

Miután az erőteljes német biztatás megérkezett, hogy Bécs használja ki a kedvező pillanatot — 1. ., előbb egy kontinentális háború, majd világháború, — a Szerbiához küldendő . . . jegyzék úgy lesz megszerkesztve, hogy annak elfogadása jóformán ki van zárva.” „A Monarchia minden faktoránál most . . . egyértelmű felfogás és meggyőződés uralkodik.”³³ Mivel Románia semlegességével júl. 10-e után rekompenciák nélkül is számolni lehetett, Tisza a háború kérdésében változtatott álláspontján, beleegyezett. Tulajdonképpen a Monarchia vezetői közt a háború kérdésének megítélésében elvi ellentét nem volt, csak a hozzá vezető taktika volt különböző.

Szerbia szerette volna elkerülni a háborút. Az ultimátum 5., 6. pontja azonban a nemzeti szuverenitás olyan sérelmét tartalmazta, amelynek elfogadása nem volt lehetséges. Giesl báró július 25-én Nikola Pasic szerb miniszterelnöktől választ kapott. Mivel az nem egyértelmű igen volt, tehát minden pontra vonatkozó, mindenben engedékeny válasz, még aznap, Ferenc József elrendelte a részleges mozgósítást. 1914. július 28-án pedig az Osztrák–Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának. Megkezdődtek az első világháború fegyveres harcai a Balkánon, amelyek hamarosan átterjednek az Európában kialakuló újabb frontvonalakra.

Az ellenzék a Szerbia ellen indítandó háború kérdésében még túl is szárnyalta lelkesedésében a kormánypártot és annak vezetőjét. „Én azon meggyőződésre jutottam, hogy Szerbiát izolálása után, vagy háborúba kell letömi, vagy arra kell kényszeríteni, hogy a nagy Szerb gondolattal szakítson és valóban hozzánk közelítsen.”³⁴ Nem véletlen ez a nyilatkozat gr. Andrássy Gyula részéről, hiszen 1914. májusában a delegációk tárgyalásán már Apponyival és Rakovszkyval együtt jelezte, hogy a háború kérdésében összefogási lehetőség van az ellenzék és a kormánypárt közt. Az első „hang” után (1. Ferenc Ferdinánd meggyilkolása), a kormánypárti sajtó hangja nem volt éles mint az ellenzékié. Július első hónapjaiban az Andrássy-féle „Magyar Hirlap” hívebben, nyiltabban fejezte ki a magyar uralkodó osztályok háborús óhaját, mint a visszafogottabb kormánypárti lapok. Pl. rá a Katolikus Néppárt „Alkotmány” című lapja, (tartalmilag közölve): A tanítói pálca a Monarchia kezében, — a történelem a kezébe adta, — nekünk kell kitanítani Szerbiát.³⁵ Még Károlyi Mihály lapja is — „Magyarország” — vezére távollétében, de tőle nem függetlenül alkot véleményt. „Belesodrótunk . . . a nemzet becsülete, létérdekei, . . . szent dolog . . .”³⁶

A magyarországi nemzetiségeknél némiképpen ellentmondásos a helyzet. A háború kezdetén szinte általános a lojalitás. A szlovák, horvát népesség jó részében sikerült a háborús hangulatkeltés. A szerbeknél viszont fölerősödött a fajtestvérekhez való tartozás tudata. A román vezetők elfogadták a háború tényét, különösebb lelkesedés nélkül, míg a ruthéneknél csend honolt.

Az egyházak is majdnem egyértelműen állást foglaltak a háború szükségessége és nemzeti jellege mellett, kivéve a gör. kat. egyház képviselőit, ők tartózkodó álláspontot foglaltak el.

33. Galántai J., i. m. 111.

34. Galántai J., i. m. 86.

35. Galántai J., i. m. 131.

36. Galántai J., i. m. 135.

37. „T-H.” 1914. 27.

A MSZDP is június–július folyamán lassan szociálsovinizmusba, nacionalizmusba csapott át – hangvételében.

Címlapok, vezércikkek 1914. júliusában a „T-H.”-ből Gyászkeretben: „A trónörökös pár tragédiája” + részletes eseményleírás, a temetés és az új trónörökös pár bemutatása – 1 1/4 old.³⁷ „A szarajevói merénylet . . .” – kulcsszavak, hidegvér, nyugalom, méltóságos önuralom, türelem, a közvélemény nyugodjék meg. A cikkben nincs háborús hangulatkeltés!

És közben függetlenségi hírek: Károlyi New-York-ban, („Mitchel”, diadalkapuk alatt), s hazai párhuzamul, Eötvös Károly nagybetegsége.

„Ultimatum Szerbiának” – teljes terjedelemben közölve. . . „a szomszédos rakoncátlankodó kis Szerbiának.” A befejezés: „E percben még nem tudjuk a következményeket, de hisszük, hogy a monarchia teljes statisfakciót kap, annyival is inkább, mert az egész művelt Európa a mi teljes igazunkat magáévá tette.”³⁸ Íme egy kis vidéki lap tájékozatlansága, illúziói! Nagyhatalmi melldöngetés és remény nem létező igazságunkban.

„Öfelsége” július 31-vel elrendeli az általános mozgósítást, a háború most már bizonyosság. Háborús lázról, a lelkesedés tüzéről cikkeznek mindenütt. „Ma mindenben egyek vagyunk”. . . „Büszke örömmel, igaz magyar lelkesedéssel nézünk a háború elé . . .”³⁹ Mennyivel másabb hangnem, mennyivel másabb fogalmazás, s mennyivel egyértelműbb elkötelezettség a háború mellett.

A Monarchia hadüzenete után augusztus 1–12-ig minden jelentős európai állam, amely az Antant ill. a Központi Hatalmak oldalán állt bekapcsolódott a háborúba. A „T-H.” elsősorban Németország és Oroszország bekapcsolódását kíséri figyelemmel. Ezért közli aug. 9-i számában Vilmos német császár és Miklós orosz cár táviratváltásait, a háború kiszélesítésében való felelősséget teljes egészében az utóbbira hárítva. Közlebbi hír, az 1912. XLIII. t. c. 4. §-a értelmében egyes területeken (a veszélyeztetettek?!) kormánybiztost neveznek ki: 1. Kassa székhellyel Molnár Viktor vbtt.-t.

„Európa lángokban” (1914. aug. 16.) „Talán csak órák választanak el attól és a kulturnemzetek sorra hadban állnak egymással szemben.” A lap hű szövetségeshez méltóan hasonlítja össze a németek fennkölt császárát és leleplezett rokonát a cárt, aki íme a királygyilkosokat támogatja. Következtetés: „Útött az óra és a kulturnemzeteknek le kell számolni a barbár kelettel . . .”⁴⁰ Zemplén vármegyén belül bevezetik a „katonai rögtönítélő eljárást” a hadsereg főparancsnoka utasítása szerint – közli a lap. Ez tulajdonképpen még nem általános statárium. Elsősorban katonai vagy azok irányítása alá tartozó személyekre vonatkozik, de polgáriakra is akik a katonai személyzet ellen bármilyen erőszakos cselekményt kísérelnek meg, ill. a hadi honvéd kincstár tárgyait eltulajdonítják stb.

Bekövetkeznek az első hadihírek az orosz-, lengyelországi előnyomulásról (az oroszok ellenállás nélkül vonulnak vissza? !), a németek franciaországi sikereiről helyi hír: dr. Molnár Béla megbízatása – aki a megyaszói kerület országgyűlési képviselője –, hogy az okkupálandó orosz-, lengyelországi területeken kormánybiztosi állást vállaljon el.⁴¹

38. „T-H.” 1914. 30.

39. „T-H.” 1914. 31.

40. „T-H.” 1914. 33.

41. „T-H.” 1914. 33.

Az első komolyabb, a „T-H.”-ban megjelenő hadi események ismertetése közben hunyt el X. Pius pápa.⁴²

Az 1914-es év 2. szakaszában (június 28. és aug. vége közt) tudatosan nem törekedtünk arra, hogy a feltorlódtott történelmi eseményeket még apróbbakra tördeljük szét. A bekövetkezett gyors külpolitikai változások ezt amúgy sem tették volna lehetővé.

Vizsgáljuk meg most harmadikként, hogy a kibontakozó fegyveres harcok hogyan tükröződtek a „T-H.” értesüléseiben, s milyen magyarázattal. Ezért az év végéig tartó eseményeket a következő csoportosításban közöljük. A 35. és 53. közti hetilap számai 19 kiadványt tesznek ki, egy a külön kiadás a 37-ik. Sorrendben: a keleti front eseményei 6, belpolitika 7, külpolitikai vonatkozások 3. Mindezeket azért tartottuk szükségesnek közölni, hogy kellő összehasonlítási alapunk legyen az ez időben történő legfontosabb eseményekkel.

Lássuk a Monarchia keleti frontját. Augusztus 23-án kezdődött az ún. első galíciai hadjárat amelyben meghatározó veszteségek születtek. A lap először a kraszniki győzelemről tudósít, hozzátéve hogy ez még nem a főerők összecsapása volt.⁴³ „Nyugalom” a színtéren, majd „semmi változás” a San mentén, – amikor már az osztrák–magyar támadás kifulladt és jelentkeztek az igen komoly emberveszteségek. Értesülésünk, hogy az orosz hadisíkerék valótlanak, ugyanakkor, ugyanabban a számban ér a hír, hogy az orosz hadsereg . . . egyes kisebb csapatai úglátszik diversiót kíséreltek meg.⁴⁴ Frigyes főhg. hadsereg főp. ugyan Károly trónörökös társaságában buzdítja a katonákat,⁴⁵ ennek ellenére – keserű beismerés – a „Vissza a betört oroszokkal” c. cikk megjelenése. Przemysl a „bevehetetlen” erőd ugyan körülzárva de Máramaros, Beszterce-Naszód megtisztítva(? !).

A „Höfer-féle” jelentések már többet közölnek a San mentén „folytatólagos harcok”, Przemysl „melletti harcok”, majd sikeres harcok a San torkolatáig.” 1914. nov. 8. a Tokaj-Hegyalja: Lengyelország, Galícia, „tervszerű mozdulatok”, majd az ellenség előrenyomul, de „jelentősebb esemény nem történik”.⁴⁶ Dec. 4-én budapesti sajtótudósítás szerint – a „T-H.”-ban: „A kárpáti szorosokban nagyobb harc nem volt. Ellenség úgy Zemplén, mint Sáros-ban is visszavonulóban van, úgy, hogy ma már a két vármegyének is csak igen csekély határszéli részei vannak az ellenség kezében.”⁴⁷

A hadihelyzet nem rózsás, de biztató, hiszen: Lengyelországban nyugalom, Galiciában nincs döntés, Przemysl pedig szilárdan tartja magát. „Hadműveleteink a Kárpátokban tervszerűen játszódtak le.” „A Kárpátokban a helyzet lényegesen nem változott.” „Hadműveleteink a Kárpátokban kedvezően fejlődnek.”⁴⁸

Mindez egy hónapon belül, s különösen Magyarországra vonatkozóan semmitmondó hírek. Valódi Höfer tájékoztatás, hiszen még a Dunajec melletti viszonylag sikeres elhárító harcokról is alig szól a fáma, nem is szólva a limonovai áttörésről (1914. dec. 4.) –

42. „T-H.” 1914. 34.

43. „T-H.” 1914. 35.

44. „T-H.” 1914. 40. Ung vármegye, Uzsoki szoros, Máramaros vármegye, Tarna;

45. „T-H.” 1914. 41.

46. „T-H.” 1914. 46.

47. „T-H.” 1914. 50. (dec. 6.);

48. „T-H.” 1914. nov.-dec.

A központi tájékoztatás talán a magyar ezredek érdemeit hallgatta el, vagy ez csak a „T-H.” tájékoztatatlansága?

A nyugati, német-francia hadszíntér meglehetősen tág teret kap a Szerencs környéki olvasó tájékoztatásában. Értesülünk Lüttich ostromáról, bevételéről, a német sikerekről a Vogézekben, de mint a magyar vezető lapok többsége is ugyanúgy a „T-H.” elfelejtkezik a szeptember 5–12 közti Márne-i csata megemlítéséről ami tudvalevőleg a német villámháborús tervek csődjét jelentette és Moltke leváltását vonta maga után (1. Falkenhayn).

Antwerpen ostroma, erődjeinek elfoglalása, majd a hadizsákmány nagysága is elképesztő, a magyar olvasó – nem tudván a németek veszteségeiről –, s erősíti benne a hitet a német szövetséges legyőzhetetlensége iránt. Még olvassuk a Lille elleni sikeres támadást (nem vették be!), de utána már Reims-nél sikeres védekezésről hallunk és utána „nyugaton a helyzet változatlan.”

Szembetűnő hogy jelentősebb hírek nem érkeznek a németek keleti arcvonalbeli tevékenységéről, holott olyan kiemelkedő összecsapások zajlottak le, mint Tannenberg-nél: 1914. aug. 23–31., illetve a mazúri tavaknál, szeptember 7–13. Igaz, hogy a Monarchia pontosan az utóbbi német győzelemmel egyidőben szenvedte el – a keleti fronton – első, nagyon súlyos embervesztéssel járó vereségét Lemberg-nél, szept. 6. és 12 között. Ezt sem emlegetik a magyar lapok, s köztük a „T-H.” sem.

Déli hadszíntér, Szerbia ellen, Potiorek – egybenótt fogalom 1914-ben. Hat tudósítás van a 19 lapszámból. A „Nis felé” c. után már csak a Száván átkelő szerb csapatrészek megsemmisítése szerepel, az első ún. drinai-hadjárat kudarca aug. 12 és 23 közt, elmarad. „Koholt győzelmi hírek”, „Szerb hazugságok” így is első oldalon vannak, de a győzedelmes szerb offenzívánk csak nem halad előre. Ennek tényét azonban egyetlen magyar újság és a „T-H.” sem firtatja. Részleges harcok folynak, harcok – után végre felvirrad a remény a déli szomszéd megtörésére. Frank gyalogsági tábornok „Belgrád, 1914. dec. harmadikán. Abban az ünnepélyes pillanatban amelyben megadatott nekünk, hogy a belgrádi várba császári és apostoli Felséged dicsőséges zászlóját tűzhessük az összes fegyveres erőnek minden részéből e dicső jelvény körül egybegyült küldöttsége nevében kérem Felségedet, kegyeskedjék megengedni, hogy lelkes hódolatunkat legalázatosabban bemutathassuk.”⁴⁹ Tiszavirág életű győzelem! Két-három nap, s a Monarchia csapatai visszavonulnak. A második drinai hadjárat is sikertelenül végződött.

Egy hír a „T-H.”-ból: „Nis-ben napok óta készültek Belgrád elfoglalására. Péter király sirva fakadt, amikor elmondták neki, hogy Belgrád elesett... A Magyarország jelenti, hogy a demoralizált szerb sereg elcsüggedten vonul vissza Nis felé.”⁵⁰ A B. K. 1914. dec. 26-i száma azonban a legfelsőbb kéziratot közli: „Potiorek Oszkár tábornagy egészségi okokból előterjesztett kérelmére a nyugállományba átvétetik –”⁵¹

A győző?
Höfer vezérőrmagy tájékoztatása sok lap rovatát megváltoztatta. Az első oldalon közölték az „állandó” győzelmi híreket. A „T-H.” esetében sem volt másképp. A harcok elkezdődte után itt is az élre kerültek a harctéri híradások. A közölt mondatok közt azonban érdemes olvasni. Ékes bizonyíték a nemzetiségi katonák magatartására a „fő-tájé-

49. „T-H.” 1914. 50.

50. „T-H.” 1914. 50.

51. „T-H.” 1914. 53.

kozató” cáfolata. „Höfer vezérőrnagy a vezérkar főnökének helyettese, egyes külföldi organumoknak hadseregünk nemzetiségbeli csapatairól közölt ferdítő és képtelen állításokkal szemben megállapítja, hogy úgy az orosz galíciai csatamezőn mind a balkáni hadszíntéren németek és magyarok, északi és délszlávok, olaszok és románok a legfelsőbb hadúrhoz való hű ragaszkodással és tudatában annak, hogy milyen szent jogokat védelmeznek, valamennyien oly csodálatos hősiességgel küzdenek, hogy még a mi legveszedelmesebb és számbelileg túlnyomó ellenségeink elismerését is kivívták.”⁵² Vajon mit erősített meg ez a cáfolat? A Monarchia nemzetiségi, katonai tömegeinek az uralkodó, az államalakulat iránti hűségét vagy beismerését annak, hogy a Monarchia hadseregeinek szláv nemzetiségű katonái a különböző frontokon tömegesen (?!) álltak át az ellenség, zömmel testvéreik oldalára.

Tisza István 1913 végi, 1914 eleji román vezetőkkel folytatott tárgyalásai a maga idejében elég nagy felzúdulást váltottak ki mind kormánypárti, mind függetlenségi körökben. Talán a háborús események az okai annak, hogy a miniszterelnök újlágos próbálkozása nem kapott különleges publicitást. Így a „T-H.”, amely a legfontosabb hírekben jelentősebb budapesti lapok híryanagából merített, erről sem közöl semmit olvasóival.

Tisza ezúttal az egyházi vezetőkön keresztül kívánt valamely eredményt elérni a „különleges” magyar–román kapcsolatokban. Mivel a háborúban Románia megnyerése ill. semlegesítése a Monarchia elsőrendű érdeke volt, a magyar kormány nemzetiségi politikája a többiekhez képest eltért. Szept. 22-én Metianu görögkeleti érsekhez intézett levelében Tisza kifejtette „újabb” elgondolásait. Lényege: „Úgy érzem, hogy ma a magyar állami és nemzeti szempontok sérelme nélkül tovább mehetünk. Kilátásba vehetjük a népiskolai törvény oly reformját, amely tekintettel van nem magyar ajkú polgártársainknak a felekezeti népiskolára vonatkozó óhajtásaira. Törvényes intézkedésekkel nyithatnánk tért az anyanyelvnek az állami hatóságokkal való közvetlen érintkezés terén, és végül gondoskodhatunk a választójog egyes intézkedéseinek oly módosításáról, amely a hazai románság politikai képviseletét méltányosabb alpra helyezi.”⁵³ Kevés volt, késő volt! A román burzsoázia (1. a magyarországi és erdélyi) már a kivárási álláspontjára helyezkedett, a Monarchia vereségei láttán pedig, – különösen értelmiségi körökben, – egyre erősödött a Nagy-Románia gondolata.

Tetézve a nehézségeket Károly román király okt. 10-i halála, mert a helyére került Ferdinánd inkább antant barátjának volt tekinthető. Tisza hiába beszélt az elhunyt uralkodót méltató beszédében Románia hivatásáról, – az orosz hegemonia elleni küzdelemtől, – a tényeken nem változtatott, nem változtathatott.

1914. októberi felvidéki útján a rutén értelmiséget igyekezett beszédeiben megnyerni politikájának, hangsúlyozva „hazafias” magatartásukat az orosz betörés idején, míg”... magukról megfélemlített hazaáruló rutének „kötél általi halállal bűnhődtek. Így járt a „megtévesztett” köznép.”⁵⁴

Az újonnan megválasztott pápa XV. Benedek (Delachiese bíboros) enciklikájában és interventiójában békére és a tárgyalások megkezdésére szólította fel⁵⁵ a háborúzó nagy-

52. „T-H.” 1914. 39.

53. Hanák P., (szerk.): Magyarország története IV. Budapest 1975. 545.

54. „T-H.” 1914. 45.

55. „T-H.” 1914. 38.

hatalmakat, de szava süket fülekre talált. A háború megindulása után a különböző egyházak képviselői is saját kormányaik erőfeszítését támogatták. Ez alól nem volt kivétel a magyar katolikus egyház sem.

Bár Károlyi Mihálynak sikerült hazatérnie – amerikai útjáról hazautazóban – egyes elvbarátait, így Búza Barnát is, a tekintélyes függetlenségi párti képviselőt, a francia hatóságok ellenséges állampolgárként őrizetben tartották.⁵⁶ Barátaikhoz intézett üzenetét (l. Brest) közli még 1914-es számaiban a „T-H.”⁵⁷

*

Hogyan vonhatjuk meg tehát a Tokaj-Hegyalja 1914. évi esztendejének, a hetilap politikai iránymódosulásának mérlegét? Az 1913-as esztendőt „értékelő” cikk jelentette a kiindulópontot, amelyben éles kormány (Tisza) – ellenesség és a függetlenségi (ellenzéki) erők összefogása volt a vezérlő gondolat. A munkapárt politikájával, az osztrák elnyomással való következetes szembenállás mellett, megfért az uralkodó iránti hűség hangoztatása. S még egy: br. Harkányi Jánosnak kereskedelemügyi miniszterré való kinevezését – 1. a szerencsi uradalom egyik birtokosa – első oldalon közölték le, kiemelve „tisztelt és kedvelt” egyéniségét és rámutatva arra, hogy nem valami kedvező politikai szituációban foglalta el a bársonyszéket. A lap feltételezi, helyi gondokon is segítő okos gazdaságpolitikáját.

Politikai újsághoz képest nem túl jelentős – e témakörbe tartozó – cikket közöl a lap, inkább a helyi közigazgatás, társadalom és kultúra ügyei szerepelnek oldalain. Mindenesetre kiemelt „első lapos” terület, a honi kül- és belpolitika fordulatai (országgyűlési tudósítások) és a függetlenségi párttal kapcsolatos események. A kormányzattal való szembenállás, annak hangneme egészen a trónörökös meggyilkolásáig nem változott. Kül-sődlegesség illetve megfogalmazás kérdése, hogy a T. Ház többsége – a lap szerint és enyhén szólva – alkalmatlan szerepének betöltésére, hogy a nemzetiségi kérdésben elfoglalt álláspont „Tiszább a Tiszáénál”, s az egyedül üdvözítő megoldás kronológiai sorrendben Kossuth Ferenc halála után, gr. Andrássy Gyula, majd közvetlenül a háború kitörése előttől gr. Károlyi Mihály.

Mindössze 8 lapszámot foglal magába az első módosulást jelentő szakasz (27–35 között). Jelentősége mégis nagy. Természetes, hogy a „T-H.” közölt anyagának arányai megváltoztak az állandóan változó, s háborút elkerülendő – elősegítő hírek érkezése szerint. Az viszont figyelmet érdemel, hogy a budapesti keltezésű tudósításaiban a Pesti Hírlap, Vasárnapi Újság, Ország-Világ, Est lapokra támaszkodó hetilap maradt a kormánypárti lapok mérsékeltebb hangvételénél és nem követte a függetlenségi kiélezettebb, háborús sürgető megfogalmazását. Bár a magyar sajtóban akkor általánosnak mondható oroszellenesség itt is megtalálható. Túl azon, hogy – akkor még hitték (hihették) – ismét válsághelyzet áll fenn, a békülékeny hangnem Szerbia ellenében is meghatározó volt.

Felkészülés, gyűjtések, kérelmek helyi viszonylatban természetesen (? !) már helyet kaptak a lap oldalain. Mindent összevetve, 1914. július-augusztusban a „T-H.” nem volt a háborús uszítás eszköze.

56. „T-H.” 1914. 39.

57. „T-H.” 1914. 51.

Nehezen különíthető el a harmadik, befejező szakasz. Tulajdonképpen a harctéri események megindulása, azok közlése magyarázza. Ezen túl az első oldalt, (sőt még többet is) a „Legújabb sürgönyi hírek” foglalják el: 1. „Miniszterelnökség sajtóosztálya”, „Német főhadiszállás jelenti”, „Höfer vezérőrnagy, a vezérkar főnökének helyettese”. Kiemeltek az északkeleti orosz, valamint a déli szerb front eseményei, közölve az esetleges szerencsi vonatkozásokat.

A háború támogatása egyértelművé válik. Nincs már kormánypárti és ellenzéki megnyilatkozás, mindenki a háború mellett. A tájékoztatás anyaga gyakorlatilag minden lapnál azonos. A háborús lelkesedés felszítása hazafias kötelesség, a „T-H.” sem kivétel. Nincs olyan megnyilvánulás ami pacifista lenne. Inkább november-decembertől a belenyugvás meghatározó. „A helyzet” cikksorozat sugallja ezeket a gondolatokat.

S mit kínál, mit kíván az 1914-et befejező december 25-i számában a szerencsi hetilap „Vörös karácsony” címszó alatt? Szól a harangszó, a templomi ének, az esdeklő fohász és mellette az ágyúk, gépfegyverek, szuronyok szava. Az illuzórikus győzelemlátás mellett megvan a bizakodás, a béke utáni vágy: „Most sajnálkozunk a hulló véren, ami vörösre festi ünnepünket, de lesz majd számunkra – fehér karácsony, boldog karácsony.”

VERÄNDERUNGEN IN DER POLITISCHEN ANSICHT DER WOCHENSCHRIFT „TOKAJ-HEGYALJA” IM JAHRE 1914

(Auszug)

In der Studie wurde das Material einer Wochenschrift aus dem Komitat Zemplén im Jahre 1914 von dem Standpunkt aus betrachtet, wie sich das politische Profil der Wochenschrift nach dem Ausbruch des ersten Weltkrieges verändert hat.

Die Wochenschrift war eigentlich ein Unabhängigkeitsblatt, mit reicher wirtschaftlichen, gesellschaftlichen und kulturellen Beilage. Ihr Profil war die Umgebung von Szerencs, die Landschaft Tokaj-Hegyalja. Bis zu dem Ausbruch des Weltkrieges hat sie die Unabhängigkeitspolitik der Opposition von Ferenc Kossuth, später Mihály Károlyi verkündet. Der Ausbruch des Weltkrieges war aber eine Wendepunkt. Die Wochenschrift wurde nachdem radikaler, als die Blätter der Regierungspartei.

In der Studie wird das Artikelmaterial des Jahrganges 1914 in drei Abschnitten vorgestellt. Der erste umfasst die Epoche von Jahresanfang bis zum Kriegsbeginn. Der zweite ist die Epoche bis zu Beginn der echten Waffenkämpfe, der dritte Teil gibt Angaben zu der Kriegsgeschichte der unmittelbaren Umgebung von Szerencs.

Die Studie ist ein Versuch, unaufgedeckte Angaben zu der ungarischen Pressegeschichte der Provinz zu veröffentlichen.

József Falussy